

6. Fourier-elmélet

6.1. Komplex trigonometrikus Fourier-sorok

Tekintsük az $L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ Hilbert-teret, azaz azoknak a komplex értékű $f: [0, 2\pi] \rightarrow \mathbb{C}$ függvényeknek a halmazát, amelyek mérhető és négyzetesen integrálhatóak $[0, 2\pi]$ -n, azaz $\int_0^{2\pi} |f|^2 dm < \infty$. Mint azt már korábban láttuk, a skaláris szorzat definíciója ezen a téren

$$\langle f, g \rangle = \int_0^{2\pi} f \cdot \bar{g} dm.$$

A továbbiakban ebben a fejezetben a Lebesgue-integrálokat is egyszerűen $\int_0^{2\pi} f(t)\overline{g(t)} dt$ -vel jelöljük.

Tekintsük a $[0, 2\pi]$ intervallumon definiált $t \mapsto e^{ikt}$ komplex értékű függvények rendszerét:

$$\tilde{S} \stackrel{\text{def}}{=} \left\{ e^{ikt} : k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots \right\} \quad (6.1)$$

Megmutatjuk, hogy $\tilde{S}$ ortogonális rendszer $L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ -ben.

6.1. Állítás. *A (6.1) képlettel definiált $\tilde{S}$ függvényrendszer ortogonális rendszer az $L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ Hilbert-térben.*

Bizonyítás: Legyen $k \neq \ell$, és tekintsük következő skaláris szorzatokat:

$$\begin{aligned} \langle e^{ikt}, e^{i\ell t} \rangle &= \int_0^{2\pi} e^{ikt} e^{-i\ell t} dt = \int_0^{2\pi} e^{ikt} e^{-i\ell t} dt = \int_0^{2\pi} e^{i(k-\ell)t} dt \\ &= \frac{1}{i(k-\ell)} \left[e^{i(k-\ell)t} \right]_{t=0}^{t=2\pi} = \frac{1}{i(k-\ell)} \left[e^{i(k-\ell)2\pi} - 1 \right] = 0. \end{aligned}$$

Tehát $\tilde{S}$ egy ortogonális rendszert alkot $L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ -ben. □

Számítsuk ki $\tilde{S}$ elemeinek normáit:

$$\|e^{ikt}\|_2 = \sqrt{\langle e^{ikt}, e^{ikt} \rangle} = \left(\int_0^{2\pi} e^{ikt} e^{-ikt} dt \right)^{1/2} = \left(\int_0^{2\pi} 1 dt \right)^{1/2} = \left(\int_0^{2\pi} dt \right)^{1/2} = \sqrt{2\pi}, \quad (6.2)$$

ha $k \in \mathbb{Z}$. Ezért definiáljuk az

$$S_{\mathbb{C}} \stackrel{\text{def}}{=} \left\{ \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{ikt} : k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots \right\} \quad (6.3)$$

függvényrendszert. Ez már ortonormált rendszer lesz $L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ -ben, sőt belátható, hogy maximális is:

6.2. Tétel. *A (6.3) képlettel definiált $S_{\mathbb{C}}$ halmazrendszer maximális ortonormált rendszer az $L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ Hilbert-térben.*

Alkalmazható tehát az $S_{\mathbb{C}}$ függvényrendszerre az 5.113. Tétel, azaz például az $L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ tér elemeit az $S_{\mathbb{C}}$ rendszerre vonatkozó Fourier-sorba fejthetjük, és a Fourier-sor konvergál az L_2 normában az adott függvényhez. Az 5.113. Tétel jelölését használva:

$$f \sim \sum_{k \in \mathbb{Z}} \left\langle f, \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{ikt} \right\rangle \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{ikt}.$$

Ennek megfelelően az $f \in L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ komplex trigonometrikus Fourier-során az

$$f(t) \sim \sum_{k=-\infty}^{\infty} c_k e^{ikt} \quad (6.4)$$

végtelen sort értjük, ahol a c_k Fourier-együtthatók képlete

$$c_k = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \left\langle f, \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{ikt} \right\rangle = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(t) e^{-ikt} dt. \quad (6.5)$$

Azt mondjuk, hogy a $t \in [0, 2\pi]$ pontban az f Fourier-sora konvergens, ha az

$$s_n(t) = \sum_{k=-n}^n c_k e^{ikt}, \quad n = 1, 2, \dots,$$

szimmetrikus részletösszegek sorozata konvergens, $n \rightarrow \infty$ esetén. Azt mondjuk, hogy az f függvény Fourier-sora *normában* (vagy *négyzetintegrálban*) *konvergál* az f függvényhez, ha

$$\|f - s_n\|_2^2 = \int_0^{2\pi} |f(t) - s_n(t)|^2 dt \rightarrow 0, \quad \text{ha } n \rightarrow \infty.$$

Világos az eddigiek alapján, hogy a négyzetintegrálban való konvergenciából nem következik a pontonkénti konvergencia.

A definícióból, a skaláris szorzat linearitásából és a konvergens sorok tulajdonságaiból rögtön következik, hogy a Fourier-sor számítása lineáris művelet az alábbi értelemben:

6.3. Állítás. Legyen $f_1, f_2 \in L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$, $\alpha \in \mathbb{C}$. Ekkor

1. az $f_1 + f_2$ függvény Fourier-sora az f_1 és f_2 függvények Fourier-sorainak összege,
2. az αf_1 függvény Fourier-sora az f_1 függvény Fourier-sorának α -szorosa.

Az $S_{\mathbb{C}}$ halmazrendszer maximalitásából és az 5.113. Tételből rögtön következik az alábbi eredmény.

6.4. Tétel. Legyen $S_{\mathbb{C}}$ a (6.3) képlettel definiált halmazrendszer. Ekkor a következő állítások teljesülnek.

1. Ha valamely $f \in L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ függvényre

$$c_k = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(t) e^{-ikt} dt = 0, \quad k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$$

azaz az f függvény Fourier-együtthatói nullák, más szóval az f merőleges az $S_{\mathbb{C}}$ halmazra ($f \perp S_{\mathbb{C}}$), akkor $f(t) = 0$, m.m. $t \in [0, 2\pi]$ -re.

2. Az f függvény Fourier-sora négyzetesen konvergál az f függvényhez, azaz

$$\int_0^{2\pi} \left| f(t) - \sum_{k=-n}^n c_k e^{ikt} \right|^2 dt \rightarrow 0, \quad \text{ha } n \rightarrow \infty.$$

3. Teljesül a Parseval-azonosság, azaz

$$\frac{1}{2\pi} \|f\|_2^2 = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} |f(t)|^2 dt = \sum_{k=-\infty}^{\infty} |c_k|^2 \left(= \lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{k=-n}^n |c_k|^2 \right).$$

Bizonyítás nélkül tekintsük az alábbi fontos eredményt.

6.5. Tétel (Riesz–Fisher-tétel). *Tetszőleges olyan $\gamma_k \in \mathbb{C}$, $k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$, konstansokhoz, amelyekre*

$$\sum_{k=-\infty}^{\infty} |\gamma_k|^2 < \infty$$

teljesül, létezik olyan $f \in L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ függvény, hogy

$$\gamma_k = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(t) e^{-ikt} dt (= c_k)$$

azaz $\gamma_0, \gamma_{\pm 1}, \gamma_{\pm 2}, \dots$ az f függvény Fourier-együtthatói, és

$$\sum_{k=-\infty}^{\infty} \gamma_k e^{ikt}$$

négyzetintegrálban konvergál f -hez.

A Riesz–Fisher-tételt alkalmazva kapjuk, hogy ha egy $f \in L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ függvényhez hozzárendeljük a Fourier-együtthatóinak $(c_k)_{k \in \mathbb{Z}}$ (két irányban végtelen) sorozatát, akkor egy lineáris izomorfiát kapunk a $L_2([0, 2\pi], \mathbb{C})$ és a négyzetesen összegezhető két irányban végtelen sorozatok Banach-tere között. Ha ebben a térben egy $(c_k)_{k \in \mathbb{Z}}$ sorozat normáját a

$$\|(c_k)\| = \sqrt{2\pi} \left(\sum_{k=-\infty}^{\infty} |c_k|^2 \right)^{1/2}$$

képlettel értelmezzük, akkor a fenti lineáris izomorfia izometria is lesz a Parseval-formula miatt.

6.6. Megjegyzés. Ha f és g két 2π szerint periodikus függvény, akkor

$$\int_0^{2\pi} f(t) \overline{g(t)} dt = \int_{-\pi}^{\pi} f(t) \overline{g(t)} dt,$$

ezért az $S_{\mathbb{C}}$ függvényrendszer az $L_2([-\pi, \pi], \mathbb{C})$ Hilbert-téren is maximális ortonormált, továbbá az $S_{\mathbb{C}}$ -re vonatkozó Fourier-sor az $L_2([-\pi, \pi], \mathbb{C})$ Hilbert-téren is (6.4) alakú lesz, ahol a c_k Fourier-együtthatókat a

$$c_k = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(t) e^{-ikt} dt$$

képlettel számoljuk ki.

6.7. Megjegyzés. Az előbbi megfontolást általánosíthatjuk. Ha f és g két 2π szerint periodikus függvény, akkor az $\tilde{f}(t) = f\left(\frac{2\pi t}{b-a}\right)$ és $\tilde{g}(t) = g\left(\frac{2\pi t}{b-a}\right)$ összetett függvények $(b-a)$ szerint periodikus függvények lesznek, és

$$\int_a^b \tilde{f}(t) \overline{\tilde{g}(t)} dt = \int_a^b f\left(\frac{2\pi t}{b-a}\right) \overline{g\left(\frac{2\pi t}{b-a}\right)} dt = \frac{b-a}{2\pi} \int_{\frac{2\pi a}{b-a}}^{\frac{2\pi b}{b-a}} f(x) \overline{g(x)} dx = \frac{b-a}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(x) \overline{g(x)} dx,$$

speciálisan,

$$\|\tilde{f}\|_{L_2([a,b], \mathbb{C})}^2 = \frac{b-a}{2\pi} \|f\|_{L_2([0,2\pi], \mathbb{C})}^2.$$

Ezért az $S_{\mathbb{C}}$ halmaz elemeit a $\sqrt{\frac{2\pi}{b-a}}$ együtthatóval megszorozva és új változót bevezetve tekintsük az $[a, b]$ intervallumon értelmezett $t \mapsto \frac{1}{\sqrt{b-a}} e^{ik \frac{2\pi}{b-a} t}$ függvényekből álló

$$S_{[a,b]} \stackrel{\text{def}}{=} \left\{ \frac{1}{\sqrt{b-a}} e^{ik \frac{2\pi}{b-a} t} : k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots \right\}$$

függvényrendszert. Ez maximális ortonormált rendszer lesz az $L_2([a, b], \mathbb{C})$ Hilbert-téren. Egy $f \in L_2([a, b], \mathbb{C})$ függvény Fourier-során ezért az

$$f \sim \sum_{k=-\infty}^{\infty} c_k e^{ik \frac{2\pi}{b-a} t}$$

végtelen sort értjük, ahol a c_k Fourier-együtthatók képlete

$$c_k = \frac{1}{b-a} \int_a^b f(t) e^{-ik \frac{2\pi}{b-a} t} dt, \quad k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$$

A 6.4. Tétel értelemszerűen kiterjeszthető $L_2([a, b], \mathbb{C})$ -re.

6.2. Valós trigonometrikus Fourier-sorok

Tekintsük az $L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ Hilbert-teret. Legyen

$$S^* \stackrel{\text{def}}{=} \{1, \cos x, \sin x, \cos 2x, \sin 2x, \cos 3x, \sin 3x, \dots, \cos kx, \sin kx, \dots\}$$

a $[-\pi, \pi]$ -n értelmezett függvények halmaza. Megmutatjuk, hogy az S^* halmaz ortogonális rendszer $L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ -ben.

6.8. Állítás. *Az S^* függvényhalmaz ortogonális rendszer az $L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ Hilbert-térben.*

Bizonyítás: Az állítás direkt módon is könnyen belátható, de most mi az S^* ortogonalitását az előző szakaszban bevezetett $\tilde{S}$ függvényhalmaz ortogonalitását felhasználva indokoljuk.

Legyen $k \in \mathbb{N}$. A

$$\cos kx = \frac{e^{ikx} + e^{-ikx}}{2} \quad \text{és} \quad \sin kx = \frac{e^{ikx} - e^{-ikx}}{2i}$$

Euler-képletek értelmében $\sin kx$ és $\cos kx$ lineáris kombinációja az e^{ikx} és e^{-ikx} függvényeknek. Ez persze fordítva is teljesül, az e^{ikx} és e^{-ikx} függvények is felírhatók $\sin kx$ és $\cos kx$ lineáris kombinációjaként. Ezért az 5.104. Állítás szerint, ha egy függvény ortogonális az e^{ikx} és e^{-ikx} függvényekre, akkor ortogonális a $\sin kx$ és $\cos kx$ függvényekre is. Ezért a 6.6. Megjegyzést alkalmazva kapjuk, $\sin kx$ és $\cos kx$ is ortogonális bármely e^{ilx} függvényre, ahol $|l| \neq k$. De ekkor a fentiekből következik, hogy $\sin kx$ és $\cos kx$ ortogonális bármely $\sin lx$ és $\cos lx$ függvényre, valamint a konstans 1 függvényre is. Most már csak azt kell belátni, hogy $\sin kx$ és $\cos kx$ egymásra is ortogonális. A 6.1. Állítás és (6.2) alapján kapjuk

$$\begin{aligned} \langle \cos kx, \sin kx \rangle &= \left\langle \frac{e^{ikx} + e^{-ikx}}{2}, \frac{e^{ikx} - e^{-ikx}}{2i} \right\rangle \\ &= \frac{1}{4i} \left(\langle e^{ikx}, e^{ikx} \rangle - \langle e^{ikx}, e^{-ikx} \rangle + \langle e^{-ikx}, e^{ikx} \rangle - \langle e^{-ikx}, e^{-ikx} \rangle \right) \\ &= \frac{1}{4i} (2\pi - 0 + 0 - 2\pi) \\ &= 0. \end{aligned}$$

Ezzel a bizonyítás teljes. □

Számítsuk ki S^* elemeinek normáját. Legyen $k \neq 0$. Ekkor

$$\begin{aligned} \|\cos kx\|_2 &= \left(\left\langle \frac{e^{ikx} + e^{-ikx}}{2}, \frac{e^{ikx} + e^{-ikx}}{2} \right\rangle \right)^{1/2} \\ &= \frac{1}{2} \left(\langle e^{ikx}, e^{ikx} \rangle + \langle e^{ikx}, e^{-ikx} \rangle + \langle e^{-ikx}, e^{ikx} \rangle + \langle e^{-ikx}, e^{-ikx} \rangle \right)^{1/2} \\ &= \frac{1}{2} (2\pi + 0 + 0 + 2\pi)^{1/2} \\ &= \sqrt{\pi}. \end{aligned}$$

Hasolóan kapjuk, hogy

$$\|\sin kx\|_2 = \left(\left\langle \frac{e^{ikx} - e^{-ikx}}{2i}, \frac{e^{ikx} - e^{-ikx}}{2i} \right\rangle \right)^{1/2} = \sqrt{\pi},$$

valamint a konstans 1 függvény normája

$$\|1\|_2 = \left(\int_{-\pi}^{\pi} 1 \, dx \right)^{1/2} = \sqrt{2\pi}.$$

Kaptuk tehát a következő eredményt:

6.9. Állítás. Az

$$S_{\mathbb{R}} \stackrel{\text{def}}{=} \left\{ \frac{1}{\sqrt{2\pi}}, \frac{\cos x}{\sqrt{\pi}}, \frac{\sin x}{\sqrt{\pi}}, \frac{\cos 2x}{\sqrt{\pi}}, \frac{\sin 2x}{\sqrt{\pi}}, \dots, \frac{\cos kx}{\sqrt{\pi}}, \frac{\sin kx}{\sqrt{\pi}}, \dots \right\} \quad (6.6)$$

függvényrendszer ortonormált rendszer az $L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ Hilbert-térben.

Az 5.113. Tétel szerint az $L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ tér elemeit az $S_{\mathbb{R}}$ rendszerre vonatkozó Fourier-sorba fejthetjük, és a Fourier-sor konvergál az L_2 normában az adott függvényhez. Az 5.113. Tétel jelölését használva:

$$f(x) \sim \left\langle f(x), \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \right\rangle \frac{1}{\sqrt{2\pi}} + \sum_{k=1}^{\infty} \left\langle f(x), \frac{\cos kx}{\sqrt{\pi}} \right\rangle \frac{\cos kx}{\sqrt{\pi}} + \sum_{k=1}^{\infty} \left\langle f(x), \frac{\sin kx}{\sqrt{\pi}} \right\rangle \frac{\sin kx}{\sqrt{\pi}}.$$

Ennek megfelelően az $f \in L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ valós trigonometrikus Fourier-során az

$$f(x) \sim \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos kx + b_k \sin kx) \quad (6.7)$$

végtelen sort értjük, ahol az $a_0, a_1, \dots, b_1, b_2, \dots$ Fourier-együtthatók képlete

$$a_k = \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) \cos kx \, dx \quad k = 0, 1, \dots, n, \dots \quad (6.8)$$

$$b_k = \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) \sin kx \, dx \quad k = 1, 2, \dots, n, \dots \quad (6.9)$$

Az 5.113. Tételből rögtön következik a 6.4. Tétel valós Fourier-sorokra vonatkozó alakja.

6.10. Tétel. Legyen $S_{\mathbb{R}}$ a (6.6) képlettel definiált halmazrendszer. Ekkor

1. Ha valamely $f \in L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ függvényre

$$a_k = \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(t) \cos kx \, dx = 0, \quad k = 0, 1, \dots$$

és

$$b_k = \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(t) \sin kx \, dx = 0, \quad k = 1, 2, \dots,$$

azaz az f függvény összes Fourier-együtthatója nulla, más szóval az f merőleges az $S_{\mathbb{R}}$ halmazra, akkor $f(x) = 0$, m.m. $x \in [-\pi, \pi]$ -re.

2. Az f függvény Fourier-sora négyzetintegrálban konvergál az f függvényhez, azaz

$$\int_{-\pi}^{\pi} \left(f(x) - \frac{a_0}{2} - \sum_{k=1}^n (a_k \cos kx + b_k \sin kx) \right)^2 dx \rightarrow 0, \quad n \rightarrow \infty.$$

3. Parseval-azonosság:

$$\frac{a_0^2}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k^2 + b_k^2) = \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f^2(x) \, dx.$$

A Riesz–Fisher-tétel valós Fourier-sorokra vonatkozó alakja:

6.11. Tétel (Riesz-Fischer tétel). Tetszőlegesen előírt a_0, a_k, b_k ($k \geq 1$) valós számokhoz, amelyekre

$$\frac{a_0^2}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k^2 + b_k^2) < \infty,$$

van olyan $f \in L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ függvény, hogy $a_0, a_1, \dots, a_k, \dots, b_1, \dots, b_k, \dots$ az f függvénynek az $S_{\mathbb{R}}$ rendszerre vonatkozó Fourier-együtthatói.

A 6.7. Megjegyzésnek megfelelően egy tetszőleges $[-L, L]$ halmazon értelmezett valós függvények értelmezhetjük a Fourier-sorát.

6.12. Megjegyzés. Tekintsük a $[-L, L]$ intervallumon értelmezett

$$S_{\mathbb{R}, L} \stackrel{\text{def}}{=} \left\{ \frac{1}{\sqrt{2L}}, \frac{\cos \frac{\pi x}{L}}{\sqrt{L}}, \frac{\sin \frac{\pi x}{L}}{\sqrt{L}}, \frac{\cos \frac{2\pi x}{L}}{\sqrt{L}}, \frac{\sin \frac{2\pi x}{L}}{\sqrt{L}}, \dots, \frac{\cos \frac{k\pi x}{L}}{\sqrt{L}}, \frac{\sin \frac{k\pi x}{L}}{\sqrt{L}}, \dots \right\}$$

függvényrendszert. Ez maximális ortonormált rendszer lesz az $L_2([-L, L], \mathbb{R})$ Hilbert-térben. Egy $f \in L_2([-L, L], \mathbb{R})$ függvény Fourier-során az

$$f(x) \sim \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} \left(a_k \cos \frac{k\pi x}{L} + b_k \sin \frac{k\pi x}{L} \right) \quad (6.10)$$

végtelen sort értjük, ahol az a_k, b_k Fourier-együtthatók képlete

$$\begin{aligned} a_k &= \frac{1}{L} \int_{-L}^L f(x) \cos \frac{k\pi x}{L} \, dx, & k = 0, 1, \dots, \\ b_k &= \frac{1}{L} \int_{-L}^L f(x) \sin \frac{k\pi x}{L} \, dx, & k = 1, 2, \dots \end{aligned}$$

Most megmutatjuk, hogy valós függvényekre a komplex trigonometrikus Fourier-sor egybeesik a valós trigonometrikus Fourier-sorral.

6.13. Állítás. Legyen $f \in L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$. Ekkor f -nek az $S_{\mathbb{C}}$ és az $S_{\mathbb{R}}$ rendszerekre vonatkozó Fourier-sora megegyezik.

Bizonyítás:

Legyen $f \in L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ valós függvény, és legyenek a c_k , a_k és b_k konstansok a (6.5), (6.8) és (6.9) képletekkel definiálva. Ekkor az f komplex Fourier-sora

$$f(x) \sim \sum_{k=-\infty}^{\infty} c_k e^{ikx} = c_0 + \sum_{k=1}^{\infty} c_k e^{ikx} + \sum_{k=-\infty}^{-1} c_k e^{ikx} = c_0 + \sum_{k=1}^{\infty} (c_k e^{ikx} + c_{-k} e^{-ikx}).$$

Másrészt az Euler-azonosság alapján

$$c_k = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) e^{-iku} du = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) \cos ku du - i \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) \sin ku du$$

és

$$c_{-k} = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) e^{iku} du = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) \cos ku du + i \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) \sin ku du = \overline{c_k},$$

így

$$c_{-k} e^{-ikx} = \overline{c_k e^{ikx}} = \overline{c_k e^{ikx}}, \quad k = 1, 2, \dots$$

Ezt felhasználva

$$f(x) \sim \sum_{k=-\infty}^{\infty} c_k e^{ikx} = c_0 + \sum_{k=1}^{\infty} (c_k e^{ikx} + \overline{c_k e^{ikx}}) = c_0 + \sum_{k=1}^{\infty} 2 \operatorname{Re} (c_k e^{ikx}).$$

Ugyanakkor

$$\begin{aligned} 2 \operatorname{Re} (c_k e^{ikx}) &= 2 \operatorname{Re} \left[\left(\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) \cos ku du - i \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) \sin ku du \right) (\cos kx + i \sin kx) \right] \\ &= \left(\frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) \cos ku du \right) \cos kx + \left(\frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(u) \sin ku du \right) \sin kx \\ &= a_k \cos kx + b_k \sin kx, \end{aligned}$$

továbbá

$$c_0 = \frac{a_0}{2} = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) dx.$$

Ezért

$$f(x) \sim \sum_{k=-\infty}^{\infty} c_k e^{ikx} = \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos kx + b_k \sin kx).$$

□

Azt mondjuk, hogy az f függvény Fourier-sora *tiszta szinuszos sor*, ha csak szinuszos tagokat tartalmaz, azaz $a_k = 0$ minden $k = 0, 1, 2, \dots$ -re. Ha pedig f Fourier-sora csak koszinuszos tagokat tartalmaz, azaz $b_k = 0$ minden $k = 1, 2, \dots$ -re, akkor azt mondjuk, hogy a Fourier-sor *tiszta koszinuszos sor*.

6.14. Állítás. Legyen $f \in L_2([-L, L], \mathbb{R})$.

1. Ha f páratlan függvény, akkor a Fourier-sora tiszta szinuszos sor.
2. Ha f páros függvény, akkor a Fourier-sora tiszta koszinuszos sor.

Bizonyítás: 1. Tegyük fel, hogy f páratlan. Ekkor az $f(x) \cos \frac{k\pi x}{L}$ függvény is páratlan, ezért

$$a_k = \frac{1}{L} \int_{-L}^L f(x) \cos \frac{k\pi x}{L} dx = 0, \quad k = 0, 1, 2, \dots$$

2. Ha f páros, akkor az $f(x) \sin \frac{k\pi x}{L}$ függvény lesz páratlan, ezért

$$b_k = \frac{1}{L} \int_{-L}^L f(x) \sin \frac{k\pi x}{L} dx = 0, \quad k = 1, 2, \dots$$

□

6.15. Példa. Tekintsük a 2π szerint periodikus $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ függvényt, amelyre

$$f(x) = x, \quad \text{ha} \quad -\pi \leq x < \pi.$$

Fejtsük f -et Fourier-sorba!

Vegyük észre, hogy f páratlan függvény, így csak a szinuszos tagok együtthatóit kell kiszámolni:

$$b_k = \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} x \sin kx dx.$$

Parciális integrálással kapjuk

$$\begin{aligned} \int_{-\pi}^{\pi} x \sin kx dx &= \left[-x \frac{\cos kx}{k} \right]_{-\pi}^{\pi} + \frac{1}{k} \int_{-\pi}^{\pi} \cos kx dx \\ &= \left[-x \frac{\cos kx}{k} \right]_{-\pi}^{\pi} + \frac{1}{k} \left[\frac{\sin kx}{k} \right]_{-\pi}^{\pi} \\ &= -\pi \frac{\cos k\pi}{k} + (-\pi) \frac{\cos(-k\pi)}{k} + \frac{1}{k^2} \sin k\pi - \frac{1}{k^2} \sin(-k\pi) \\ &= -\frac{2\pi}{k} \cos k\pi. \end{aligned}$$

Tehát

$$b_k = -\frac{2}{k} \cos k\pi = -\frac{2}{k} (-1)^k, \quad k = 1, 2, \dots,$$

és így

$$f(x) \sim 2 \left(\sin x - \frac{\sin 2x}{2} + \frac{\sin 3x}{3} - \frac{\sin 4x}{4} + \dots \right).$$

□

6.16. Példa. Tekintsük most a $2L$ szerint periodikus $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ függvényt, amelyre

$$f(x) = x, \quad \text{ha} \quad -L \leq x < L.$$

Az előző példához hasonló módon végigszámítható, hogy

$$b_k = \frac{1}{L} \int_{-L}^L x \sin \frac{k\pi x}{L} dx = -\frac{2L}{k\pi} (-1)^k, \quad k = 1, 2, \dots,$$

így

$$f(x) \sim \frac{2L}{\pi} \left(\sin \frac{\pi x}{L} - \frac{\sin \frac{2\pi x}{L}}{2} + \frac{\sin \frac{3\pi x}{L}}{3} - \frac{\sin \frac{4\pi x}{L}}{4} + \dots \right).$$

Ezt az eredményt megkaphatjuk úgy is, hogy definiáljuk a

$$g(t) = f\left(\frac{L}{\pi}t\right), \quad t \in \mathbb{R}$$

függvényt. Ekkor g 2π szerint periodikus és $g(t) = \frac{L}{\pi}t$, ha $t \in [-\pi, \pi)$, így az előző példából is megkapható a sorfejtés. $\square$

6.17. Példa. Legyen $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ olyan 2α szerint periodikus függvény, amelyre

$$f(x) = \sin x, \quad -\alpha < x < \alpha,$$

ahol α olyan valós szám, amelyre $\alpha > 0$ és $\alpha \neq k\pi$, $k = 1, 2, \dots$. Mivel f páratlan függvény, a Fourier-sora csak szinuszos tagokat tartalmaz, amelyek együtthatói $b_k = b_k(\alpha)$ és

$$\begin{aligned} b_k(\alpha) &= \frac{1}{\alpha} \int_{-\alpha}^{\alpha} \sin x \sin \frac{k\pi x}{\alpha} dx \\ &= \frac{1}{2\alpha} \int_{-\alpha}^{\alpha} \cos\left(\frac{k\pi}{\alpha} - 1\right)x - \cos\left(\frac{k\pi}{\alpha} + 1\right)x dx \\ &= \frac{1}{2\alpha} \left[\frac{\sin\left(\frac{k\pi}{\alpha} - 1\right)x}{\frac{k\pi}{\alpha} - 1} - \frac{\sin\left(\frac{k\pi}{\alpha} + 1\right)x}{\frac{k\pi}{\alpha} + 1} \right]_{x=-\alpha}^{x=\alpha} \\ &= \frac{1}{\alpha} \left(\frac{\sin(k\pi - \alpha)}{\frac{k\pi}{\alpha} - 1} - \frac{\sin(k\pi + \alpha)}{\frac{k\pi}{\alpha} + 1} \right) \\ &= \frac{1}{\alpha} \left(\frac{\sin k\pi \cos \alpha - \cos k\pi \sin \alpha}{\frac{k\pi}{\alpha} - 1} - \frac{\sin k\pi \cos \alpha + \cos k\pi \sin \alpha}{\frac{k\pi}{\alpha} + 1} \right) \\ &= \frac{1}{\alpha} \left(\frac{(-1)^k \sin \alpha}{1 - \frac{k\pi}{\alpha}} - \frac{(-1)^k \sin \alpha}{\frac{k\pi}{\alpha} + 1} \right) \\ &= \frac{(-1)^k \sin \alpha}{\alpha} \cdot \frac{\frac{k\pi}{\alpha} + 1 - 1 + \frac{k\pi}{\alpha}}{\left(1 - \frac{k\pi}{\alpha}\right)\left(\frac{k\pi}{\alpha} + 1\right)} \\ &= (-1)^k \sin \alpha \frac{2k\pi}{\alpha^2 - (k\pi)^2}. \end{aligned}$$

Tehát az f függvény Fourier-sora:

$$f(x) \sim 2\pi \sin \alpha \sum_{k=1}^{\infty} (-1)^k \frac{k}{\alpha^2 - (k\pi)^2} \sin kx.$$

Vizsgáljuk azt az esetet, amikor $\alpha \rightarrow \pi$. Ekkor $k = 1$ -re a L'Hospital-szabályt alkalmazva kapjuk

$$\lim_{\alpha \rightarrow \pi} b_1(\alpha) = \lim_{\alpha \rightarrow \pi} \frac{-2\pi \sin \alpha}{\alpha^2 - \pi^2} = \lim_{\alpha \rightarrow \pi} \frac{-2\pi \cos \alpha}{2\alpha} = 1,$$

egyébként pedig

$$\lim_{\alpha \rightarrow \pi} b_k(\alpha) = 0, \quad k = 2, 3, \dots$$

Tehát a Fourier-sor együtthatói tartanak a 2π periodikus $\sin x$ függvény Fourier-sorának együtthatóihoz. $\square$

6.3. Valós Fourier-sorok pontonkénti konvergenciája

6.18. Definíció. Azt mondjuk, hogy az $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ valós függvény *szakaszonként folytonosan differenciálható*, ha bármely korlátos $[a, b]$ intervallumon véges sok szakadási pontja van, bármely x_0 szakadási pontjában léteznek az

$$f(x_{0+}) = \lim_{x \rightarrow x_{0+}} f(x), \quad f(x_{0-}) = \lim_{x \rightarrow x_{0-}} f(x)$$

egyoldali függvényhatárértékek és az

$$f'(x_{0+}) = \lim_{x \rightarrow x_{0+}} \frac{f(x) - f(x_{0+})}{x - x_{0+}}, \quad f'(x_{0-}) = \lim_{x \rightarrow x_{0-}} \frac{f(x) - f(x_{0-})}{x - x_{0-}}$$

egyoldali deriváltak, továbbá bármely két szakadási pontja közötti nyílt intervallumon folytonosan differenciálható.

Bizonyítás nélkül tekintsük a következő eredményt, amely a Fourier-sorok pontonkénti konvergenciájára vonatkozik.

6.19. Tétel. Legyen $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ szakaszonként folytonosan differenciálható $2L$ szerint periodikus függvény. Ekkor bármely $x \in \mathbb{R}$ pontban az f függvény $S_{\mathbb{R}, L}$ rendszerre vonatkozó (6.10) Fourier-sora konvergál az

$$\frac{f(x+) + f(x-)}{2}$$

határértékhez. Speciálisan, ha f folytonos az x pontban, akkor a Fourier-sora x -ben konvergál az $f(x)$ függvényértékhez.

Ha egy $f \in L_2([-\pi, \pi], \mathbb{R})$ függvény Fourier-sorának pontonkénti konvergenciáját vizsgáljuk, akkor először periodikusan kiterjesztjük f -et $\mathbb{R}$ -re, és a kiterjesztett függvényre alkalmazzuk a tételt. Megjegyezzük, hogy a periodikus kiterjesztés csak akkor lehetséges, ha $f(-\pi) = f(\pi)$. Egyébként vagy az $f(-\pi)$ vagy az $f(\pi)$ függvényértéket használjuk a periodikus kiterjesztéshez, azaz a kiterjesztett függvény egy pontban nem egyezik meg az eredeti függvénnyel. Viszont a két függvény Fourier-együtthatói, és így a Fourier-sora is megegyezik.

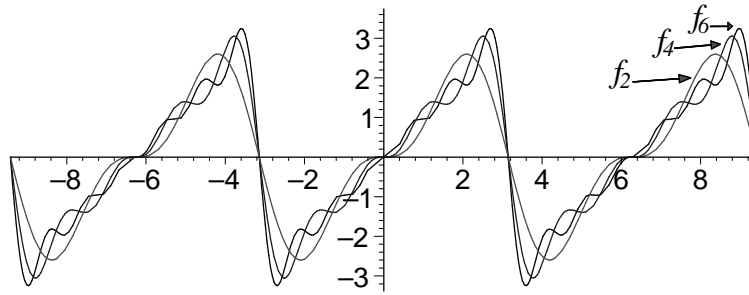
6.20. Példa. Tekintsük újra a 6.15. Példában kiszámított Fourier-sort. Az előbbi tételt alkalmazva kapjuk, hogy a Fourier-sor pontonként konvergens, és

$$2 \left(\sin x - \frac{\sin 2x}{2} + \frac{\sin 3x}{3} - \frac{\sin 4x}{4} + \dots \right) = \begin{cases} x, & -\pi < x < \pi, \\ 0, & x = -\pi \text{ és } x = \pi. \end{cases}$$

A Fourier-sor n -edik részletösszegét jelölje

$$f_n(x) \stackrel{\text{def}}{=} 2 \left(\sin x - \frac{\sin 2x}{2} + \frac{\sin 3x}{3} - \frac{\sin 4x}{4} + \dots - (-1)^n \frac{\sin nx}{n} \right).$$

A következő ábrán az f_2, f_4 és f_6 közelítő összegek grafikonja látható. Ebből is érzékelhető a Fourier-sor konvergenciája. $\square$

Az $f_2(x)$, $f_4(x)$ és $f_6(x)$ részletösszegek grafikonja.

A Fourier-sorok egyik legfontosabb alkalmazási területe a parciális differenciálegyenletek elméletében található, ahol bizonyos feladatokat a megoldások Fourier-sorba fejtésével oldunk meg. Az egyik kulcs kérdés a módszer alkalmazásánál, mikor lehet differenciálni a Fourier-sort, ill. a végtelen összeg deriváltját tagonkénti differenciálással kiszámolni. Erre ad választ a következő tétel, amit szintén bizonyítás nélkül közlünk.

6.21. Tétel. Legyen $f : [-\pi, \pi] \rightarrow \mathbb{R}$ folytonos, szakaszonként folytonosan differenciálható, továbbá

$$f(-\pi) = f(\pi).$$

Ekkor az f függvény Fourier-sora abszolút és egyenletesen konvergál a $[-\pi, \pi]$ intervallumon az f függvényhez, azaz

$$f(x) = \frac{a_0}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos kx + b_k \sin kx),$$

ahol a_k, b_k a (6.8) és (6.9) képletekkel definiált Fourier-együtthatók. Továbbá, f' Fourier-sorát f Fourier-sorának tagonkénti differenciálásával megkaphatjuk, azaz

$$f'(x) \sim \sum_{k=1}^{\infty} (-ka_k \sin kx + kb_k \cos kx).$$

Minden olyan x pontban, ahol $f''(x)$ létezik, az előző reláció egyenlőséggel helyettesíthető.

A 6.19. és 6.21. Tételeket nyilvánvaló módon terjeszthetjük ki arra az esetre, amikor az f függvény a $[-L, L]$ szimmetrikus intervallumon definiált.

6.4. Tiszta koszinuszos és szinuszos Fourier-sorok

Ebben a szakaszban azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogyan lehet Fourier-sorba fejteni egy $[0, L]$ alakú intervallumon definiált függvényt. Egy természetes ötlet erre az, hogy kiterjesztjük a függvényt a $[-L, L]$ intervallumra, és a kiterjesztett függvénynek számítjuk ki a Fourier-sorát. Ekkor a 6.19. Tételben megadott feltételek teljesülése esetében a Fourier-sor konvergál a kiterjesztett függvényhez, ill. $[0, L]$ -re leszűkítve a Fourier-sor értelmezési tartományát, az eredeti függvényhez.

Két speciális esetet vizsgálunk: páros ill. páratlan függvényként terjesztjük ki a függvényt. Tekintsük először a páros kiterjesztés esetét. Legyen $f : [0, L] \rightarrow \mathbb{R}$ adott, és legyen

$$\tilde{f}(x) = \begin{cases} f(-x), & x \in [-L, 0) \\ f(x), & x \in [0, L]. \end{cases}$$

Ekkor $\tilde{f}$ Fourier-sora a 6.14. Állítás szerint tiszta koszinusz sor, így a Fourier-sorában minden $b_k = 0$. Az a_k Fourier-együtthatókat az

$$a_k = \frac{1}{L} \int_{-L}^L \tilde{f}(x) \cos \frac{k\pi x}{L} dx = \frac{1}{L} \left(\int_{-L}^0 \tilde{f}(x) \cos \frac{k\pi x}{L} dx + \int_0^L \tilde{f}(x) \cos \frac{k\pi x}{L} dx \right)$$

képlettel számíthatjuk ki. Mivel $\tilde{f}(x) \cos \frac{k\pi x}{L}$ két páros függvény szorzata, ezért maga is páros függvény, így a fenti két integrál megegyezik, tehát

$$a_k = \frac{2}{L} \int_0^L f(x) \cos \frac{k\pi x}{L} dx, \quad k = 0, 1, 2, \dots \quad (6.11)$$

Most tekintsük azt az esetet, hogy páratlan módon terjesztjük ki f -et a $[-L, 0]$ intervallumra, azaz legyen

$$\tilde{f}(x) = \begin{cases} -f(-x), & x \in [-L, 0], \\ 0, & x = 0, \\ f(x), & x \in [0, L]. \end{cases}$$

Ekkor $\tilde{f}$ páratlan periodikus függvény, ezért a Fourier-sora tiszta szinuszos sor lesz, azaz minden $a_k = 0$. A b_k együtthatókat az előző esethez hasonló levezetéssel kapjuk:

$$\begin{aligned} b_k &= \frac{1}{L} \int_{-L}^L \tilde{f}(x) \sin \frac{k\pi x}{L} dx \\ &= \frac{1}{L} \left(\int_{-L}^0 \tilde{f}(x) \sin \frac{k\pi x}{L} dx + \int_0^L \tilde{f}(x) \sin \frac{k\pi x}{L} dx \right) \\ &= \frac{2}{L} \int_0^L f(x) \sin \frac{k\pi x}{L} dx, \quad k = 1, 2, \dots \end{aligned} \quad (6.12)$$

Az előző levezetésből rögtön következik az alábbi eredmény. Ha a kiterjesztett függvény páros, akkor annak Fourier-sora tiszta koszinusz sor lesz,

6.22. Állítás. Az

$$S_{\cos} \stackrel{\text{def}}{=} \{1, \cos x, \cos 2x, \cos 3x, \dots\}$$

és az

$$S_{\sin} \stackrel{\text{def}}{=} \{\sin x, \sin 2x, \sin 3x, \dots\}$$

rendszerek egyaránt teljes ortogonális rendszert alkotnak a $[0, \pi]$ intervallumon.

6.23. Példa. Számítsuk ki a $[0, \pi]$ intervallumra megszorított $\sin x$ függvény tiszta koszinusz sorát, azaz az $S_{\cos}$ függvényrendszerre vonatkozó Fourier-sorát! A (6.11) képletet és trigonometrikus azonosságokat alkalmazva kapjuk $k \neq 1$ -re, hogy

$$\begin{aligned} a_k &= \frac{2}{\pi} \int_0^\pi \sin x \cos kx dx \\ &= \frac{1}{\pi} \int_0^\pi \sin(1+k)x + \sin(1-k)x dx \\ &= \frac{1}{\pi} \left[-\frac{\cos(1+k)x}{1+k} - \frac{\cos(1-k)x}{1-k} \right]_0^\pi \\ &= \frac{1}{\pi} \left(-\frac{(-1)^{1+k} - 1}{1+k} - \frac{(-1)^{1-k} - 1}{1-k} \right) \\ &= \frac{(-1)^k + 1}{\pi} \left(\frac{1}{1+k} + \frac{1}{1-k} \right) \\ &= \frac{(-1)^k + 1}{\pi} \cdot \frac{2}{1-k^2}. \end{aligned}$$

$k = 1$ -re kapjuk

$$a_1 = \frac{2}{\pi} \int_0^{\pi} \sin x \cos x \, dx = \frac{1}{\pi} \int_0^{\pi} \sin 2x \, dx = \frac{1}{\pi} \left[\frac{-\cos 2x}{2} \right]_0^{\pi} = 0.$$

A 6.19. Tétel szerint a Fourier-sor minden pontban konvergál a függvényhez, tehát kapjuk, hogy

$$\sin x = \frac{2}{\pi} \left(1 + \frac{2}{1-2^2} \cos 2x + \frac{2}{1-4^2} \cos 4x + \frac{2}{1-6^2} \cos 6x + \dots \right), \quad x \in [0, \pi].$$

Megjegyezzük, hogy a $\sin x$ függvény tiszta szinuszos Fourier-sora természetesen önmaga (azaz $b_1 = 1$ és $b_k = 0$ minden $k > 1$ -re). $\square$

6.24. Példa. Számítsuk ki az $f: [0, 5] \rightarrow \mathbb{R}$, $f(x) = 1$ függvény tiszta szinuszos Fourier-sorát! A (6.12) képlet szerint

$$b_k = \frac{2}{5} \int_0^5 \sin \frac{k\pi x}{5} \, dx = \frac{2}{5} \left[-\frac{\cos \frac{k\pi x}{5}}{\frac{k\pi}{5}} \right]_0^5 = \frac{2}{k\pi} (1 - \cos k\pi) = \frac{2}{k\pi} (1 - (-1)^k), \quad k = 1, 2, \dots,$$

ezért

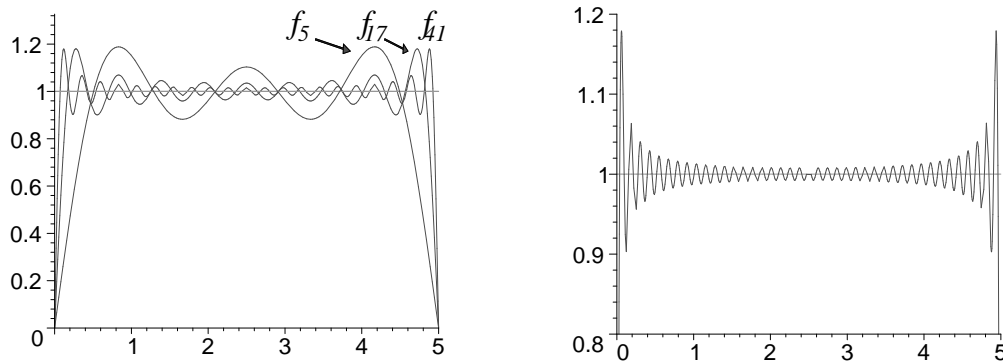
$$1 = \frac{4}{\pi} \left(\sin \frac{\pi x}{5} + \frac{1}{3} \sin \frac{3\pi x}{5} + \frac{1}{5} \sin \frac{5\pi x}{5} + \frac{1}{7} \sin \frac{7\pi x}{5} + \dots \right), \quad x \in (0, 5).$$

$x = 0$ és $x = 5$ -re a Fourier-sor összege 0. Ha $x = 5/2$ -et helyettesítünk be az előző egyenletbe, akkor kapjuk a

$$\frac{\pi}{4} = 1 - \frac{1}{3} + \frac{1}{5} - \frac{1}{7} + \frac{1}{9} - \frac{1}{11} + \dots$$

ú.n., Euler-összefüggést.

Jelölje f_n a Fourier-sor n -edik részletösszegét, azaz $f_n(x) = \sum_{k=1}^n b_k \sin \frac{k\pi x}{5}$. A bal oldali ábrán az $f_5(x)$, $f_{17}(x)$ és $f_{41}(x)$ részletösszegek grafikonjai, a jobb oldalin pedig az $f_{81}(x)$ részletösszeg grafikonjának kinagyított része látható.

Az ábra azt igazolja, hogy a részletösszegek n növekedésével egyre jobban közelítik a konstans 1 függvény grafikonját. Viszont ez a határérték nem egyenletes, az intervallum két végpontjához közel a Fourier-sor részletösszegeinek maximuma kb. 1.18 körüli értéket vesz fel. Numerikusan ellenőrizhetjük, hogy ez a maximum n növelésével nem változik, csak azt a részletösszeg függvény egyre közelebb veszi fel az intervallum végpontjához. Hasonló viselkedés figyelhető meg nem folytonos függvények véges Fourier-féle közelítő összegeinél. Ezt a jelenséget *Gibbs-jelenségnek* hívjuk.

Az f függvény tiszta koszinuszos Fourier-sora 1, azaz $a_0 = 2$, $a_k = b_k = 0$ minden $k = 1, 2, \dots$ -ra. $\square$

6.5. Fourier-transzformált és Fourier-integrál

Legyen $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}$ szakaszonként folytonosan differenciálható függvény, amely nem szükségszerűen periodikus.

Legyen $L > 0$ állandó, $g_L: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}$ olyan $2L$ periodikus függvény, amelyre $g_L(x) = f(x)$, $-L < x < L$. Írjuk fel g_L komplex Fourier-sorát. A g_L függvény Fourier-együtthatói

$$c_n = \frac{1}{2L} \int_{-L}^L g_L(t) e^{-in\frac{\pi}{L}t} dt,$$

és ezért

$$g_L(x) \sim \sum_{n=-\infty}^{\infty} \left(\frac{1}{2L} \int_{-L}^L g_L(t) e^{-in\frac{\pi}{L}t} dt \right) e^{in\frac{\pi}{L}x}, \quad x \in \mathbb{R}.$$

Mivel $g_L(x) = f(x)$ ha $-L < x < L$, így a 6.19. Tétel szerint

$$\frac{f(x+) + f(x-)}{2} = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \left(\frac{1}{2L} \int_{-L}^L f(t) e^{-in\frac{\pi}{L}t} dt \right) e^{in\frac{\pi}{L}x}, \quad x \in (-L, L).$$

Legyen

$$\lambda_n = \frac{n\pi}{L}.$$

Ekkor $\Delta\lambda_n \stackrel{\text{def}}{=} \lambda_{n+1} - \lambda_n = \frac{\pi}{L}$. Ezzel a jelöléssel az előbbi egyenlet az

$$\frac{f(x+) + f(x-)}{2} = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-L}^L f(t) e^{-i\lambda_n t} dt \right) e^{i\lambda_n x} \Delta\lambda_n, \quad x \in (-L, L)$$

alakban írható fel. Ez minden L -re teljesül, ezért

$$\frac{f(x+) + f(x-)}{2} = \lim_{L \rightarrow \infty} \sum_{n=-\infty}^{\infty} \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-L}^L f(t) e^{-i\lambda_n t} dt \right) e^{i\lambda_n x} \Delta\lambda_n, \quad x \in \mathbb{R}. \quad (6.13)$$

Definiáljuk az

$$F: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}, \quad F(\lambda) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} f(t) e^{-i\lambda t} dt \quad (6.14)$$

függvényt, amelyet az f függvény *Fourier-transzformáltjának* vagy *komplex Fourier-integráljának* nevezünk. Ezzel a jelöléssel kapjuk a (6.13) egyenletből, formálisan először a zárójelen belül elvégezve a határátmenetet, hogy

$$\frac{f(x+) + f(x-)}{2} = \lim_{L \rightarrow \infty} \sum_{n=-\infty}^{\infty} \frac{1}{\sqrt{2\pi}} F(\lambda_n) e^{i\lambda_n x} \Delta\lambda_n, \quad x \in \mathbb{R}.$$

A jobb oldali összeg egy improprius integrál Riemann-féle közelítő összege, ahol a $\{\lambda_n : n \in \mathbb{Z}\}$ osztópontokat használjuk a számegyenes felosztásához, így kapjuk, hogy

$$\frac{f(x+) + f(x-)}{2} = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} F(\lambda) e^{i\lambda x} d\lambda, \quad x \in \mathbb{R}. \quad (6.15)$$

A (6.14) és (6.15) képletet együtt a *Fourier-féle inverziós formuláknak* nevezzük.

Hangsúlyozni kell, hogy a fenti levezetés csak formális számolás volt. A képletek precízen is levezethetők a következő feltétel mellett:

$$\int_{-\infty}^{\infty} |f(t)| dt < \infty.$$

Azon $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}$ Lebesgue-mérhető függvények lineáris terét, amelyek abszolút értéke az egész számegegyenesen végesen Lebesgue-integrálható, azaz amelyekre a fenti egyenlőtlenség teljesül, $L_1(\mathbb{R}, \mathbb{C})$ -vel jelöljük. Ezzel a jelöléssel a következőképpen foglalhatjuk össze az eredményünket.

6.25. Tétel. *Legyen $f \in L_1(\mathbb{R}, \mathbb{C})$ szakaszonként folytonosan differenciálható függvény. Ekkor érvényes az ún. Fourier-féle integrálformula:*

$$\frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} F(\lambda) e^{i\lambda x} d\lambda = \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) e^{-i\lambda t} dt \right) e^{i\lambda x} d\lambda = \frac{f(x-) + f(x+)}{2}, \quad x \in \mathbb{R}.$$

Vizsgáljuk meg most azt az esetet, amikor az f valós függvény, azaz $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$. Ekkor a Fourier-féle integrálformulán a következő átalakításokat végezzük:

$$\begin{aligned} & \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) e^{-i\lambda t} dt \right) e^{i\lambda x} d\lambda \\ &= \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) e^{i\lambda(x-t)} dt \right) d\lambda \\ &= \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^0 \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) e^{i\lambda(x-t)} dt \right) d\lambda + \frac{1}{2\pi} \int_0^{\infty} \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) e^{i\lambda(x-t)} dt \right) d\lambda. \end{aligned}$$

Használva az $u = -\lambda$ ($du = -d\lambda$) helyettesítést az első integrálban, kapjuk, hogy

$$\begin{aligned} & \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) e^{-i\lambda t} dt \right) e^{i\lambda x} d\lambda \\ &= \frac{1}{2\pi} \int_0^{\infty} \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) e^{-iu(x-t)} dt \right) du + \frac{1}{2\pi} \int_0^{\infty} \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) e^{i\lambda(x-t)} dt \right) d\lambda \\ &= \frac{1}{2\pi} \int_0^{\infty} \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) \left(e^{-i\lambda(x-t)} + e^{i\lambda(x-t)} \right) dt \right) d\lambda. \end{aligned}$$

Mivel $e^{-i\lambda(x-t)} + e^{i\lambda(x-t)} = 2 \cos \lambda(x-t)$, f valós függvény, ezért

$$\frac{f(x+) + f(x-)}{2} = \frac{1}{\pi} \int_0^{\infty} \left(\int_{-\infty}^{\infty} f(t) \cos \lambda(x-t) dt \right) d\lambda.$$

Ez a valós *Fourier-féle integrálformula*. A jobb oldalon álló integrálban a $\cos$ függvényt kifejtve kapjuk a következő állítást.

6.26. Következmény. *Legyen $f \in L_1(\mathbb{R}, \mathbb{R})$ szakaszonként folytonosan differenciálható függvény. Ekkor*

$$\int_0^{\infty} \left(A(\lambda) \cos \lambda x + B(\lambda) \sin \lambda x \right) d\lambda = \frac{f(x+) + f(x-)}{2}, \quad x \in \mathbb{R}, \quad (6.16)$$

ahol

$$A(\lambda) = \frac{1}{\pi} \int_{-\infty}^{\infty} f(t) \cos \lambda t dt \quad \text{és} \quad B(\lambda) = \frac{1}{\pi} \int_{-\infty}^{\infty} f(t) \sin \lambda t dt. \quad (6.17)$$

A (6.16) egyenlet bal oldalán álló integrált *valós Fourier-integrálnak* nevezzük.

6.27. Példa. Írjuk fel az

$$f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}, \quad f(x) = \begin{cases} -3, & x \in [-2, 0], \\ 5, & x \in (0, 4], \\ 0, & x < -2 \text{ vagy } x > 4. \end{cases}$$

függvény Fourier-integrálját!

A (6.17) képletek szerint

$$\begin{aligned} A(\lambda) &= \frac{1}{\pi} \int_{-\infty}^{\infty} f(t) \cos \lambda t \, dt \\ &= \frac{1}{\pi} \left(\int_{-2}^0 -3 \cos \lambda t \, dt + \int_0^4 5 \cos \lambda t \, dt \right) \\ &= \frac{1}{\pi} \left(\left[-3 \frac{\sin \lambda t}{\lambda} \right]_{-2}^0 + \left[5 \frac{\sin \lambda t}{\lambda} \right]_0^4 \right) \\ &= \frac{-3 \sin 2\lambda + 5 \sin 4\lambda}{\pi \lambda}. \end{aligned}$$

Megjegyezzük, hogy $A(\lambda)$ folytonosan kiterjeszthető $\lambda = 0$ -ra is, hiszen létezik a

$$\lim_{\lambda \rightarrow 0} A(\lambda) = \lim_{\lambda \rightarrow 0} \left(\frac{-3 \sin 2\lambda}{\pi \lambda} + \frac{5 \sin 4\lambda}{\pi \lambda} \right) = \frac{-6 + 20}{\pi} = \frac{14}{\pi}$$

határérték. $B(\lambda)$ hasonlóan számítható:

$$\begin{aligned} B(\lambda) &= \frac{1}{\pi} \left(\int_{-2}^0 -3 \sin \lambda t \, dt + \int_0^4 5 \sin \lambda t \, dt \right) \\ &= \frac{1}{\pi} \left(\left[3 \frac{\cos \lambda t}{\lambda} \right]_{-2}^0 + \left[-5 \frac{\cos \lambda t}{\lambda} \right]_0^4 \right) \\ &= \frac{8 - 3 \cos 2\lambda - 5 \cos 4\lambda}{\pi \lambda}. \end{aligned}$$

Megmutatható, hogy $\lim_{\lambda \rightarrow 0} B(\lambda) = 0$. A 6.26. Következmény szerint

$$\int_0^{\infty} \left(\frac{-3 \sin 2\lambda + 5 \sin 4\lambda}{\pi \lambda} \cos \lambda x + \frac{8 - 3 \cos 2\lambda - 5 \cos 4\lambda}{\pi \lambda} \sin \lambda x \right) d\lambda = \begin{cases} 0, & x < -2, \\ -3/2, & x = -2, \\ -3, & x \in (-2, 0), \\ 1, & x = 0, \\ 5, & x \in (0, 4), \\ 5/2, & x = 4, \\ 0, & x > 4. \end{cases} \quad \square$$

Az f függvény Fourier-transzformáltjára használjuk az $\mathcal{F}(f)(\lambda) = F(\lambda)$ jelölést is. A következő tételben összefoglaljuk a Fourier-transzformált néhány fontosabb tulajdonságát.

6.28. Tétel. Legyen $f, g \in L_1(\mathbb{R}, \mathbb{C})$ és $\alpha, \beta \in \mathbb{C}$. Ekkor

1. $\mathcal{F}(\alpha f + \beta g) = \alpha \mathcal{F}(f) + \beta \mathcal{F}(g)$.
2. Ha f differenciálható és $f' \in L_1(\mathbb{R}, \mathbb{C})$, akkor $\mathcal{F}(f')(\lambda) = i\lambda \mathcal{F}(f)(\lambda)$.
3. $\mathcal{F}(f * g) = \mathcal{F}(f) \cdot \mathcal{F}(g)$, ahol

$$(f * g)(x) = \int_{-\infty}^{\infty} f(t)g(x-t) \, dt$$

az f és g konvolúciója.

6.6. Alkalmazások

Tegyük fel, hogy f Fourier-transzformáltja a $[-L, L]$ intervallumon kívül azonosan nulla, azaz

$$F(\lambda) = 0, \quad |\lambda| > L. \quad (6.18)$$

6.29. Tétel (Mintavételi tétel). *Tegyük fel, hogy $f \in L_1(\mathbb{R}, \mathbb{C})$ függvény folytonos és szakaszonként folytonosan differenciálható, amelyre (6.18) teljesül. Ekkor f -et meghatározzák a*

$$0, \pm \frac{\pi}{L}, \pm \frac{2\pi}{L}, \dots$$

pontokban felvett értékei:

$$f(x) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} f\left(\frac{n\pi}{L}\right) \frac{\sin(Lx - n\pi)}{Lx - n\pi}, \quad x \neq \frac{n\pi}{L}, \quad (n \in \mathbb{Z}).$$

Bizonyítás: A Fourier-féle inverziós formulát és a (6.18) feltételt alkalmazva

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} F(\lambda) e^{i\lambda x} d\lambda = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-L}^L F(\lambda) e^{i\lambda x} d\lambda, \quad x \in \mathbb{R}. \quad (6.19)$$

Az $F(\lambda)$ függvény a $(-L, L)$ intervallumon felírható Fourier-sora összegeként:

$$F(\lambda) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} c_n e^{i\frac{n\pi\lambda}{L}}, \quad \lambda \in (-L, L),$$

ahol

$$c_n = \frac{1}{2L} \int_{-L}^L F(\lambda) e^{-i\frac{n\pi\lambda}{L}} d\lambda.$$

A (6.19) összefüggést alkalmazva kapjuk, hogy

$$c_n = \frac{\sqrt{2\pi}}{2L} f\left(\frac{-n\pi}{L}\right).$$

Ezt visszahelyettesítve F Fourier-sorába kapjuk

$$\begin{aligned} F(\lambda) &= \frac{\sqrt{2\pi}}{2L} \sum_{n=-\infty}^{\infty} f\left(\frac{-n\pi}{L}\right) e^{i\frac{n\pi\lambda}{L}} \\ &= \frac{\sqrt{2\pi}}{2L} \sum_{n=-\infty}^{\infty} f\left(\frac{n\pi}{L}\right) e^{-i\frac{n\pi\lambda}{L}}. \end{aligned}$$

Ezért a (6.19) formula szerint $x \neq \frac{n\pi}{L}$ -re

$$\begin{aligned} f(x) &= \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-L}^L \frac{\sqrt{2\pi}}{2L} \sum_{n=-\infty}^{\infty} f\left(\frac{n\pi}{L}\right) e^{-i\frac{n\pi\lambda}{L}} e^{i\lambda x} d\lambda \\ &= \frac{1}{2L} \sum_{n=-\infty}^{\infty} f\left(\frac{n\pi}{L}\right) \int_{-L}^L e^{i\lambda(-\frac{n\pi}{L} + x)} d\lambda \\ &= \frac{1}{2} \sum_{n=-\infty}^{\infty} f\left(\frac{n\pi}{L}\right) \frac{e^{i(Lx - n\pi)} - e^{-i(Lx - n\pi)}}{i(xL - n\pi)} \\ &= \sum_{n=-\infty}^{\infty} f\left(\frac{n\pi}{L}\right) \frac{\sin(Lx - n\pi)}{xL - n\pi}. \end{aligned}$$

□